

Mindre bidrag

H. C. ANDERSEN'S »NATTERGALEN« OG J. L. HEIBERG'S »DIGTER-MISUNDELSE«

Det er kendt nok at der bag H. C. Andersen's *Nattergalen* ligger modsætningen mellem natursangerindetalentet Jenny Lind og den altfor artificielle operastil, ligesom mellem natursjeniet H. C. Andersen og den ikke-umiddelbare digter-type J. L. Heiberg, der var så estimeret af Collin o. a. At der ikke behøver at ligge misundelse bag et modsætningsforhold mellem to digtere, hade Heiberg imidlertid selv gjort gældende, og i den forbindelse tilmed indført omtale af nattergales påståede sangerkampe. Det var i sin »Flyvende Post« at Heiberg i 1834 indførte et essay om *Digter-Misundelse*, siden optrykt i *Tredie Bind* af hans Prosaiske Skrifter (1861) ss. 395–406, og lad os kaste et blik på dette essay, der indledes således:

»Det er et almindelig udbredt Sagn, at udmærkede Mænd i samme Fag ofte ere misundelige over hinandens virkelige Fortrin samt den deraf følgende Ære, og det er især de musikalske Virtuoser og Digterne, hvilke man tilægger denne hæslige Egenskab. Digtere og Musikere staae hinanden i en vis Henseende meget nær: Begges Kunst er rhythmisk; Digterne kaldes ofte Sangere. Skulde nu virkelig *Sangen* i Ordets udstrakte Bemærkelse være, om ikke just en Datter, saa dog en Paarørende af »den giftig Avind, den vanartig Gudinde?« [fra Peder Paars]. Det forsikkres almindeligen, og det troes ligesaa almindeligen«.

J. L. Heiberg omtaler mærkeligt nok en myte om nattergalen:

»Allerede Fuglene tilskriver man Misundelse: man fortæller, at det ikke skal være saa ualmindeligt, at f. Eks. en Nattergal er død af hæftig Ærgrelse over at maatte give efter i Sang-Vædekamp med en anden, fortrinligere Fugl af samme Art; og hvad de menneskelige Kunstnere angaa, da har man Exempler nok paa paa, at den ene søger at nedsætte den andens virkelige Fortjenester. Især Digterne – hedder det – ere et misundeligt Folkefærd: Enhver af dem vil være den Eneste paa Parnasset . . .« (Prosaiske Skrifter III, 397f.)

– »Men ikke Alt hvad som almindeligen forsikkres og troes, er Sandhed« bemærker Heiberg; og til de dubiøse påstande hører netop »Sagnet om Digternes indbyrdes Misundelse« forsikrer han. Hvad der tolkes som udslag af digter-misundelse har oftere »ædlere Bevæggrunde« fremhæver han derpå: »Således gjør man da Digterne, Sangerne, ja selv Nattergalen Uret«.

Skønt Heiberg sikkert har Baggens's strid med Øhlenschläger og sin egen kritik af Øhlenschläger i tankerne og vil have læserne til at nå til en mere objektiv og lidenskabsløs opfattelse af disse stridigheder, hentyder han ikke i det følgende hertil, men godtgør ved andre valgte eksempler urigtigheden af at opfatte forholdet mellem store digtere som bestemt af lav misundelse. For det første fremhæver han at Goethe og Schiller ikke bar nag til hinanden: »De stode i det venskabeligste Forhold til hinanden« (s. 400). »At Voltaire og Rousseau ikke kunde blive enige, er let at begribe af deres ganske forskellige, ja modsatte

Characterer og Anskuelse» påpeger han med rette. Vel må det indrømmes at »den nulevende tyske Skribent Heine, har paa Prent erklæret, at det var af Misundelse, at han havde angrebet Göthe« (s. 401); Heiberg vil dog ikke tage denne ytring højtideligt: »Men hvad kan ikke Heine falde paa at sige, for at være original?«. Resten af essayet benytter Heiberg til at påvise at hvad angår »Det norske Selskabs Opposition mod Ewald«, var der også herfor de hæderligste motiver, ligesom man må erkende at bortset fra Johs. Ewald stod nordmændene stærkest i dobbeltmonarkiets litteratur i 18de årh.; man kan hertil erindre om J. S. Welhaven's 1863 udg. skrift om *Ewald og de norske Digtere* (jf. min avh. om Wessel's *Gaffelen* i Edda 1968 s. 257).

Da Heiberg 1841 i *En Sjæl efter Døden* skånselsløst var faldet ud mod H. C. Andersen, vittigt men rent foreløbigt besvaret i *En Digers Bazar*, er det ikke mærkeligt at HCA lod sit kinesiske æventyr rumme nogle hib til Heiberg, og morsomst var det, om han ligefrem kunne hente stof dertil fra Heiberg selv. En erindring om essayet om *Digter-Misundelse* fra 1834 i »Flyvende Post«, som HCA kan have læst engang efter sin hjemkomst fra Italien, kan have spillet ind da HCA i oktober 1843 nedskrev *Nattergalen*, der jo retter sig mod Heiberg, hvis forsøg på at latterliggøre H. C. Andersen også bundede i misundelse over HCA's europæiske ry, der strakte sig længere end til Skåne. I *Nattergalen* er Heiberg skildret som Spillemesteren, der lovpriser den mekaniske fugl med det enkeltsporede repertoire for at være »særdeles tactfast og ganske af min Skole«, ligesom han fremstilles som den dominerende anmelderautoritet, der skrev »saa lærd og langt, med de allersværeste chinesiske [dvs. hegelianske] Ord, saa alle Folk sagde, at de havde læst og forstaaet det, for ellers havde de jo været dumme. .« – »Og ikke duet til deres embede« kunne man tilføje; for *Nattergalen* varierer jo her dette måske fra Niels Klim hentede motiv i *Kejserens nye Klæder* (se mit essay herom i Anderseniana, 2. Rk., Bd. VI, 2 1967 s. 198). »Det er ganske mine Tanker!« skynder de sig også allesammen med at forsikre, et billede på de halvtintellektuelles respekt for den anmelder der har fået chancen at skrive i et toneangivende blad; de er med på noderne når det gælder at bifalde den konkrete poesi der frembringes af kunstfuglen, hvis digtning er uinspireret nok til at alt deri fuldt ud lader sig nemt forklare: »man kan sprætte den op og vise... hvordan det ene følger af det andet –« Ved at lade de fornemme opfatte kunstfuglen som Virtuosen nr. 1 harcelerer HCA også over de tungnemmes glæde ved at høre de anerkendte navne ustandselig gentage de samme numre. Kunstfuglen hjælper dog ikke *in articulo mortis*; den rigtige nattergals kamp mod Døden peger frem mod *Historien om en Moder*, ligesom diktionen her skifter fra det vittige til det patetiske: »Kold og bleg laae Keiseren . . .«.

»Sang-Væddeskamp« mellem et par nattergale nævntes i Heiberg's essay; en sådan foranstalttes også i HCA's æventyr: »Nu maae de synge sammen. .« Ved det snobbende hof klarer kunstfuglen sig prægtigst, især på grund af sit glimrende ydre, mens derimod et publikum af umiddelbare mennesker ved at høre den som nattergal kamouflerede spilledåse »bleve saa fornøiede, som om de havde drukket sig lystige i Thevand«, hvad der i HCA's mund betyder at det nu var noget kedsommeligt; ifølge *Klokken* er det romantiske noget ganske andet end når der »bliver sunget til thevand.« Men kunstfuglen er jo også Heiberg som digter:

Det hed i Heiberg's essay at hvis nattergalen »dør i Væddekampen, hvorfor

skulde det da just være af Misundelse? Kan det ikke ligesaavel være af Anstren-gelse for at naae en Fuldkommenhed, som overstiger dens Evne, eller maaske af Sorg over, at den ikke kan naae dette Maal?» (s. 398f). Også HCA's kunst-fugl overanstrenger sig tildøde i sin bestræbelse på at underholde den litterære republik, uden at kunne frembringe en hjærterørende poesi som naturfuglen, der er blottet for misundelse, hvad Heiberg trods sit essay jo ikke var.

Det er ikke usandsynligt at H. C. Andersen har haft sin private ekstra fryd ved under nedskrivningen af denne Heiberg-persiflerende historie underfundigt at gøre brug af nattergaleriet i Heiberg's eget essay om forholdet mellem digtere, en dulgt hentydning som Heiberg har været klog nok til at ignorere.

Leif Nedergaard

FIRE J. P. JACOBSEN - BREVE

I Det kgl. Biblioteks samling af breve fra og til H. S. Vodskov¹ findes (i kapslen: Breve fra andre til andre) de nedenfor gengivne, hidtil ikke offentliggjorte breve fra J. P. Jacobsen til hans pensionatsværtinde frøken Marie Zoffmann (1819-1904).

Præstedatteren Marie Zoffmann oprettede 1864 et studenterpensionat i Studie-stræde 18, der i slutningen af 1860'erne blev samlingssted for en række begavede unge med mangesidede interesser, som knyttedes sammen af en levende interesse for de nye tanker, der i disse år brød frem i dansk åndsliv.² Hertil flyttede J. P. Jacobsen 1866, og han blev boende her, alene afbrudt af udenlandsrejsen juni-oktober 1873 og af ophold hos forældrene i Thisted, indtil frk. Zoffmann 1. april 1875 ophævede pensionatet og flyttede til Hørsholm. Højst ugerne måtte J. P. Jacobsen da forlade sit beskedne værelse i Studiestræde. Æstetikeren Joh. Lundbeck skrev i februar 1875 til Vodskov, der da opholdt sig i Jylland, at »Jakobsen er meget misfornøjet med at skulle flytte til April, og hvis han kommer til at rejse, maa Grunden vistnok for en væsentl. Del tilskrives denne Omstændig-hed.«³ Og i begyndelsen af april 1875 skrev Vilh. Møller, at »det berømte Sted i Studiestræde har mistet sin fra iboende Mennesker hidrørende Berømmelse, og at Jakobsen som en vildsom Fugl flagrer om i frugtesløse Efterforskninger efter en ny, om ikke bedre Lejlighed.«⁴ Jacobsen flyttede 8. april 1875 til Bredgade 10,⁵ men endnu i maj s. å. underhandlede han med frk. Zoffmann om – således som Vodskov havde gjort det – at flytte ud til hende i Hørsholm.⁶

Frøken Zoffmann var en trofast og moderlig veninde for alle sine unge pen-sionærer. Hun levede med i alle deres interesser, fulgte deres arbejder og søgte livet igennem at vedligeholde kontakten med sine tidligere pensionærer. J. P. Jacobsen sendte hende sine bøger, såsnart de udkom, og hun besøgte ham oftere i hans sidste år i København. Da hun døde 1904 skrev Vodskov, at ingen, der havde kendt hende, og da navnlig ikke de, der i Studiestræde havde nydt godt af hendes omsorg og pleje, havde glemt eller ville kunne glemme hende, for hvem minderne fra Studiestræde-tiden var »hendes egentlige Liv, langt mere end Alt, hvad der angik hende selv.« »Trofast, virksom og uegennyttig« er de adjektiver, hvormed han karakteriserer hende.⁷